

ESAT ÂDİL MÜSTECAPLIOĞLU
Demokrasi, Sınıf, Halkçılık, Sosyalizm
(1933-1951)

ESAT ÂDİL MÜSTECAPLIOĞLU 1904'te Balıkesir-Balya'nın Müstecap köyünde doğdu. Ailesinde öğretmen, şair, müzisyenler vardı. İstanbul'daki ticaret öğrenimini yarım bıraktıktan sonra başladığı Ankara Hukuk Fakültesi'nden 1928'de mezun oldu. Ardından Brüksel Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Balıkesir'e döndükten sonra yerel CHP organlarında ve Halkevi'nde görevler üstlendi. Bu arada hapisane müdürlüğü de dahil çeşitli devlet görevlerinde bulundu. 1946 Mayıs'ında Türkiye Sosyalist Partisi'nin (TSP) kurucusu oldu. TSP, Türkiye Komünist Partisi (TKP) etkisi dışındaki ilk önemli sosyalist girişim olarak temayüz etti. Bu parti çizgisinde *Gerçek* gazetesini çıkardı. 1946 yılı sonunda komünizm suçlamasıyla kapatılan parti 1948'deki beraatin ardından yeniden faaliyete geçti ancak 1952'de yeniden kapatıldı ve Esat Âdil tutuklandı. TSP, 1958 yılında onun ölümünden kısa bir süre sonra üst mahkemede amlandı. Hayatı boyunca birçok yayının organında, birçok konuda yazdı.

ÖZGÜR GÖKMEN 1972'de İzmir'de doğdu. 1994'te AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Siyaset bilimci.

İletişim Yayınları 3666 • Politika Dizisi 260

ISBN-13: 978-975-05-3954-1

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ESAT ÂDİL MÜSTECAPLIOĞLU

Demokrasi, Sınıf, Halkçılık, Sosyalizm (1933-1951)

YAYINA HAZIRLAYAN

Özgür Gökmen

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Esat Âdil Müstecaplıoğlu: Sınıfın Yazıcısı

ÖZGÜR GÖKMEN 7

Kaynak (1933-1934) 25

Savaş (1934-1935) 55

Savaşçı Gözile 111

İşte Sanat Edebiyat (1944) 155

Tan (1945) 159

İç Politikanın Büyük Meseleleri 161

Yerli Meseleler 170

Hukukî Bahisler 186

Hadiseler Kazanından 299

Görüşler (1945) 341

Yeni Dünya (1945) 349

Apaçık Dosdoğru 351

Damla Edebi, İlmî ve Köycü Dergi (1945) 357

Gün (1945-1946)	361
Küçük Ansiklopedi	445
Hayatın İçinden	456
Lügatçei Âdil	466
Gerçek (1946, GÜNLÜK)	471
Apaçık, Dosdoğru	496
Başdan (1948-1949)	505
Gerçek (HAFTALIK, 15 ŞUBAT-24 MAYIS 1950)	521
Sosyalizmin Ana Hatları	564
Apaçık Dosdoğru	590
Gerçek (GÜNLÜK, 27 EYLÜL - 19 ARALIK 1950)	601
T.S.P. Programı Üzerinde Açıklamalar	727
Hadiseler Kazanından	778
Ana Davalarımız	784
Sosyalist Lügatçe	797
Grev (1951)	811
Ek: Mesleki Makaleler (1936-1939)	817

ÖNSÖZ

Esat Âdil Müstecaplıoğlu:
Sınıfın Yazıcısı

ÖZGÜR GÖKMEN

*Siyasal tarihimizde çok önemli yeri olması gerekir; vardır demiyorum,
gerekir diyorum. [...] değeri gözlerden silinmek istenmiştir.
Yaşadığımız çağın gerçek tarihini yazmak isteyenler, elbet onun siyasi
savaşımına gereken değeri vereceklerdir.*

– Aziz Nesin¹

Britanyalı tarihçi Mark Mazower, Avrupa'nın 20. yüzyılı üzerine klasikleşmiş kitabı *Karanlık Kıta*'nın “Terk Edilmiş Tapınak: Demokrasinin Yükselişi ve Düşüşü” başlıklı ilk bölümüne geçen yüzyılın başlarında demokrasinin içinde bulunduğu zor duruma ilişkin iki kısa alıntıyla başlar. İlki ömrü boyunca demokrasi teorisiyle uğraşmış hukuk felsefecisi Hans Kelsen'in 1932 tarihli *Demokrasi: Doğası ve Değeri*'nden.² İkincisi İtalyan Radikal Partisi'nden eski Başbakan Francesco Nitti'nin 1927 tarihli *Bolşevizm, Faşizm ve Demokrasi*'sinden.³ İtalya'da faşist rejimin yanı sıra, Bolşevikliğin de muhalifi olan fakat Bolşevik Rusya ile pekâlâ geçinilebileceğini düşünen Nitti şöyle diyor: “Hürriyet? Bu kelime ne istihzalara uğramaktadır! Halkçılık? Parlamentolar? Hele parlamentoları zemmetmiyenler ne kadar azdır.”

İstihza? Zemmetmek? Belli bir kuşaktan sonrakiler için bildik kelimeler dahi değil. Herhalde Mazower'ı Türkçeye kazandıran Mehmet Moralı böyle çevirmemiştir.⁴ Orijinal dilinden okuduğum kitapta yazar Nitti'yi İtalyancadan, Fransızcadan değil İngilizce çevirisinden almış. Ben olsam herhalde şöyle derdim: “Özgürlük? Çoğu kimse bu lafa gülüyor. Demokrasi? Parla-

1 Aziz Nesin, “Bir Yaşam Boyu Çile”, *Benim Delilerim* (İstanbul: Nesin Yayınevi, 2009), s. 239.

2 Hans Kelsen, *Demokrasi: Doğası ve Değeri*, çev. Yasin Uysal (Ankara: Dost Kitabevi, 2019).

3 Mark Mazower, *Dark Continent: Europe's Twentieth Century* (New York: Alfred A. Knopf, 1999), s. 3.

4 Mazower, *Karanlık Kıta*, çev. Mehmet Moralı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015).

Nail Çakırhan 1947 yılında Sultanahmet Cezaevi'nde yoldaşları ile birlikte. Nail Çakırhan (üstte solda), Aziz Nesin (üstte ortada), Esat Adil Müstecaplıoğlu (koltukta oturan).

mentolar? Parlamentolar hakkında kötü konuşmayan çok az kişi vardır...”

Aktardığım bu çevirideki kelimeler bugün eskimiş olabilir. Ancak edası, dilinin kulağa hoş gelen ses uygunluğu beni etkiliyor. Nitti'nin demokrasi tartışmasının 1930'lar Türkiye'si'nde kısa sayılabilecek bir süre içinde Türkçeye aktarılmasını da etkileyici buluyorum. Çabukluk, evet, belki istisnai değildir. Nitekim, Kelsen'in eseri de benzer bir sürede Türkçeye kazandırılmış, *Demokrasi Mahiyeti-Kıymeti* adıyla yayımlanmıştır. Fakat İstanbul Üniversitesi bünyesinde, ana ilim kitapları tercümeleri serisinde. Hukuk Fakültesi'nin yayını olarak Devlet Basımevi'nce basılmıştır.⁵ Oysa Nitti, taşrada yayımlanmıştır. Evet, Balıkesir'in İstanbul ve İzmir'den sonra özellikle sürelili yayınlar açısından önde gelen illerimizden olduğunu biliyoruz.⁶ Fakat işte İstanbul değilse, taşradır. Zorlukları var-

dır. Ve arkasında güç alabileceği ciddi kurumsal bir destek olmadan neredeyse bir yüz yıl sonra hâlâ dönülüp bakılan Nitti'nin satırlarını Fransızcadan çeviren de yayımlayan da Esat Âdil'den başkası değildir.⁷ Kolay iş değil.

Üstelik ne seçimi rastgeledir ne de Nitti çevirisi 1930'ların ilk yarısında kaleminden çıkan tek eser. 1932'de Brüksel'den Balıkesir'de dönmüş sosyalist bir hukukçu olarak halkla kurduğu yakın ilişkinin yanı sıra demokrasiye, siyasal rejimlere, sosyalizme kafa yorar. Kurucusu olduğu Balıkesir Halkevi'nin dergisi *Kaynak*'ı ve *Savaş* gazetesini bu yıllarda yayımlar.⁸ Nitti ile birlikte “İlim ve Hayat” adını verdiği seriden iki kitap daha hazırlar. En çok bu gayretini etkileyici buluyorum. Bunu ve her zorluğa karşın kararlılığını

5 Hans Kelsen, *Demokrasi mahiyeti-kıymeti*, çev. Ethem Menemencioglu (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1938).

6 Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991)* (Balıkesir: Sonsöz Gazetesi Yayınları, 1992).

7 Francesco Nitti, *Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi*, çev. Esat Âdil Müstecaplıoğlu (Balıkesir: Savaş Kitap Evi, 1934).

8 Greguvar Kulıçer, *Sosyalist Şefler ve Sosyalizm* (Balıkesir: Balıkesir Vilâyet Matbaası, 1932); Esat Âdil Müstecaplıoğlu, *Bugünün İçtimâ Mezhepleri: Liberalizm, Sosyalizm, Katolisizm, İçtimâî İlerleme* (Balıkesir: Savaş Kitap Evi, 1935).

ömrünün sonuna dek sürdürmesini. Zira maddi kısıtlılıkların bir 10 yıl sonrasında da sürüp gittiğini Esat Âdil Gün'ü yayımlarken 1945'in son, 1946'nın ilk aylarında Sabahattin Ali ile yazışmalarından biliyoruz. Kendisi de Esat Âdil'in kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi'nde (TSP) yer almış Burhan Oğuz, gün boyu çalıştıktan sonra yorgun argın Beyoğlu'ndaki partide düzenlenen konferanslara, bir kısmı ta İstinye Tersanesi'nden gelen işçilerin bir akşam karanlıkta, mum ışığı altında dikkatle ders dinlediklerine tanık olduğunu anlatır. "Ruslardan para almakla suçlanan partimiz, büyük bir mali sıkıntı içindeydi," der.⁹

Oysa bu zorluğa mahkûm değildir. 1930'lar, 1940'lar Türkiye-si'nde devlet-toplum ilişkilerini, taşra kent merkezlerinde memurlar, yerel elitler ve siyasal ağlar bağlamında incelerken şehir olarak Balıkesir'i, örnek olarak Esat Âdil'i ele alan Alexandros Lamprou'nun incelikli çözümlemesi, Esat Âdil'in siyasal ağırlığı bulunan tanınmış bir yerel şahsiyet olarak toplumsal ve kültürel sermayesi sayesinde pekâlâ bambaşka bir hayat sürebilmek için gerekli koşullara sahip olduğunu tüm ayrıntılarıyla gözler önüne seriyor.¹⁰ Esat Âdil bunu seçmemiştir. Bir işçi mektubuna cevaben "Kültür

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Emniyet Genel Müdürlüğü
Önemli İşler

Özel sayı :
Genel sayı :

Osni. 79/64

Ö R N E K

İzgi:

Birkaç gündünerberi bazı gazeteler tarafından kurulacağı hab-
ber verilen Demokrat partisi hakkında şu malumati aldık :

Bu partinin müteebbis ve kurucularının son haftalar içinde
(Tan) matbaasında sürekli toplantılar yaparak partinin program ve
esaslarını hazırladıkları ve bu toplantıda Dr. Tevfik Şükrü Aras, Dr.
Adnan Adıvar, M.Zekeriyâ, Sabiha Zekeriyâ Serbel, Sadrettin Celâl ,
Esat Adil ile istisnai öğrenilenmiş olan bazı sevatin iştiraki ettik-
leri haber verilmektedir .

Dörtbeş gün evvelki toplantıdan sonra bu satların Tan matba-
asından otomobillere binerek Park Celine gittikleri ve birlikte ye-
mek yedikleri bildirilmektedir .

Tan Muharrirlerinden ve Anadolu Ajansı memurlarından(Hikmet
Bil)in almış olduğu bir gazete imtiyazını (Parti) adına kullanacaklar
ve Tan Matbaasında ikinci bir gazete neşrecekleri de öğrenilmiştir.
Diğer taraftan eski Yarin gazetesi sahibi Arif Oruç'un da günlük bir
gazete çıkarmak için Tasvir Matbaasından iznihat istediği haber alın-
mıştır . Bu konular etrafında temassızlığı bilgi alındığında arz edile-
cektir .

Aktarılan ayındır

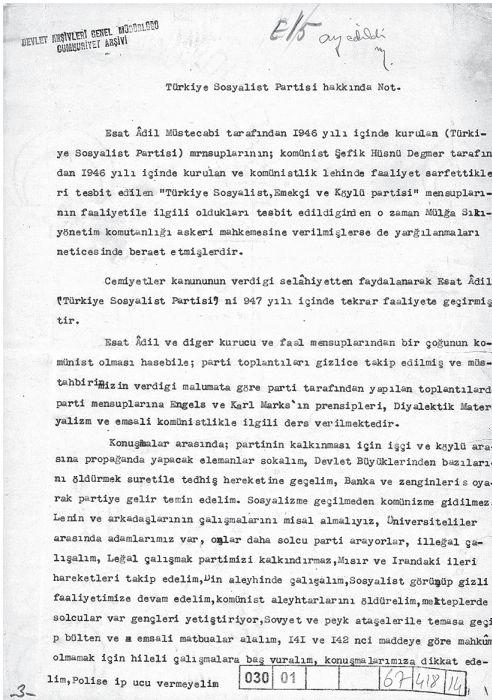
Kayıtların Devri sayılı senesi ve tarihine göre

630 10 17 33 524 18 2

Emniyet Genel Müdürlüğü, Önemli İşler Müdürlüğü Kalem'i'nden: "Basında kurulacağına dair haberler çıkan Demokrat Parti hakkında, partinin müteebbis ve kurucularının son haftalar içinde Tan matbaasında sürekli toplantılar yaptıklarına dair alınan malumat." (Kaynak: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelet Genel Müdürlüğü, Fon Kodu 30-10-0-0, Kutu No 79, Dosya No 524, Gömlek No 18, 4.6.1945.)

9 Sabahattin Ali, *Hep Genç Kalacağım*, haz. Sevengül Sönmez (İstanbul: YKY, 2008); Burhan Oğuz, *Yaşadıklarım, Dinlediklerim: Tarihi ve Toplumsal Anılar* (İstanbul: Simurg Yayınları, 2000), s. 141. Nesin, "Bir Yaşam Boyu Çile", s. 241'de, Esat Âdil'in "parti, dergi ve gazete çalışmalarını yüzünden girdiği büyük ekonomik sıkıntıları kimselere belli etmemeye çalışarak göğüslemeye uğraştığını" söyler. İbrahim Sırrı Topçuoğlu, *Savaş Yarısı I: Am* (İstanbul: Güray, 1977), s. 109-111'de 1946'da tutuklandıktan sonra hapisanede birlikte yatarken Esat Âdil'in herhangi bir yerden geliri olmadığını, her ay 30 lirasını oğluna, 70 lirasını hapisanedeki komüne verdiğini, parayı avukat bir arkadaşından borç aldığını öğrendiklerini aktarır.

10 Alexandros Lamprou, "Local Politics and State-Society Relations: State Officials, Local Elites, and Political Networks in Provincial Urban Centres in the 1930s and 1940s in Turkey", *Tur-*

namına neyim varsa hemen
hepsini halk için, kafa ve kol
emekçileri için harcamakta-
yım,”¹¹ demesi böbürlenme
değildir; sadece bir hakikatini
teslim etmektedir.

Tuncay Birkan, yakın bir süre önce yazılarını derleyip yayımladığı Sabiha Sertel için soruyor: “Sabiha Sertel’i tanıyor muyuz?”¹² Adı Esat Âdil’e göre çok daha fazla bilinen, kendisi çok okunmuş, üzerine çokça yazılıp çizilmiş Sabiha Sertel için bu soruyla Birkan’ın esas olarak ne kastettiğini ele almadan önce, aynı soruya akla ilk gelen anlamıyla Esat Âdil için bir yanıt vermeyi deneyeyim: Evet. En azından 30 yıl öncesine göre daha çok tanıyoruz. Bugün adına, yazdıklarına ve siyasal-sendikal faaliyetlerine daha önce andığım, Esat Âdil’i bir yerel

kish Historical Review, 10 (2019), s. 252-273.

Esat Âdil'e İlişkin Yakın Dönemli Kaynakça

- Selçuk Gürsoy, *Esat Adil Müstecaplıoğlu ve Türkiye Sosyalist Partisi (1946)* (İstanbul: Yar Yayınları, 2024); "Türk Siyasal Hayatında Esat Adil Müstecaplıoğlu ve Birinci Türkiye Sosyalist Partisi (1932-1946)" (yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019).
- Resul Babaoğlu, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Aşamasında Bir Muamma: Sol Cenah", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Ankara: 1-5 Eylül 2018 Kongreye Sunulan Bildiriler IX.Cilt: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, der. Semiha Nurdan, Muhammed Özler (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), s. 573-594.
- TKP Parti Tarihi Araştırma Grubu, "Separattan Tevkifata: 1937-1950: TKP Demokrasi Cephesini Arıyor", *Parti Tarihi: Türkiye Komünist Partisi Arayış Yılları 1927-1965*, cilt 2 (İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2021), s. 113-250.
- Alexandros Lamprou, "Local Politics and State-Society Relations: State Officials, Local Elites, and Political Networks in Provincial Urban Centres in the 1930s and 1940s in Turkey", *Turkish Historical Review*, 10 (2019), s. 252-273.
- Eren Efe, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Yabancı Sermaye Tartışması (1950)", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6, no. 12 (2019), s. 259-274; "Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Sosyalist Hareket", *Eğitim Bilim Toplum*, 59 (2017), s. 40-73; "Demokrasiye Geçiş Sürecinde Türkiye'de Sol Basın (1945-1950)" (yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2016); "1946'da Kurulan İki Yasal Sol Partinin Hayatının Basına Yansıması" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2006).
- Meral Demirel, "Tek Partiden Çok Partiyeye Geçiş Sırasında Bir Gazete: Yeni Dünya", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi* 36, no. 1 (2014), s. 161-186.
- Erdal Bozdağ, "Yerel Bir Mecmua Örneği: Çağlayan Mecmuası (İnceleme-Fihrist)", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8, no. 1 (2013), s. 1071-1099.
- Sema Uğur Kınay, "Müstecabizâde Esat Adil'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2012).
- Sabahattin Gültekin, "1928'de Yayımlanan Bir Taşra Dergisi: 'Irmak' Üzerine", *Gazi Türiyat* 1, no. 11 (2012), s. 179-199.
- İhsan Satış, "Esad Adil'in Kaleminden Bir Anadolu Beylerbeyi: İlyas Paşa", *The Journal of Academic Social Science Studies* 5, no. 6 (2012), s. 421-433.
- Özgün Erler Bayır, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 45 (2011), s. 45-72.
- Aziz Çelik, "1947 Öncesinde Sendikacılık-Siyaset-Devlet İlişkileri", *Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), s. 71-114.
- Levent Cantek, "Esat Adil'e Bakarken: Sol Tarih Yazımında Romantizm", *Birikim*, 230-231 (2008), s. 87-93.
- Emin Karaca, *Unutulmuş Sosyalist Esat Adil: Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Hayatı, Mücadelesi ve Eserleri* (İstanbul: Belge Yayınları, 2008); "Esat Adil Müstecaplıoğlu", "Es-

ki Tüfekler'in Sonbaharı (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1996), s. 202-205; "Müstecaplıoğlu, Esat Adil (1904-1958)" ve "Aldatıcı Bir Özgürlük Ortamında İki Sosyalist Parti", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, cilt 6 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 1924-1925, 1930-1931.

Savaş Danacı, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sol İki Parti: Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2002).

Ali Duymaz, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Balıkesir Basınında Halk Edebiyatı ve Folklor Tartışmaları", II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Balıkesir Üniversitesi, 31 Mayıs-2 Haziran 2000.

Cafer Vayni, "Türk Düşünce Tarihinde Gerçek Gazetesi" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1998).

Özgür Gökmen, "Esat Âdil Müstecaplıoğlu (1904-1958)", *Yüz: Cumhuriyet Tarihinden 100 Portre*, der. Kivanç Koçak, Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), s. 160-164; "Esat Âdil Müstecaplıoğlu", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Sol*, cilt 8, der. Murat Gültekinil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), s. 940-947; "Vesikalı Yakın Dönem Tarihimiz: Başbakan'a Bir Mektup: Demokrat Parti ve Sol", *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 23 (2007), s. 393-406; "Çok-partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi", *Toplum ve Bilim*, 78 (1998), s. 161-186; "A Litmus Test of the 'Liberalization Process' in the Transition Period to Multi-Party Regime: The Turkish Socialist Party" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1997).

Fakat Birkan "tanıyor muyuz" sorusuyla esasen otobiyografilerin, biyografilerin, bunların içinde yer alan yazı seçkilerinin, hatta ilk kaynaklara, yazıların kendilerine başvurarak hazırlanmış akademik çalışmaların bir düşünce insanını tanımak için yeterli olmayacağına işaret ediyor. Çünkü otobiyografiler, biyografiler maddi hatalar içerebilir. Yazıların kendisini okumakla araştırmacıların, akademisyenlerin "kendi kurguladıkları anlatının gereklerine göre çerçevelenmiş hallerini okumak" bir değıldir. Üstelik çok üretken bir yazarı tanımak için yıllar boyunca üzerinde durduğu majör konulara ilişkin yazdıklarının yanı sıra, minör görülebilecek temalar üzerinde yazdıklarını da görmek gerekir. Yazarın zaman içinde geçirdiği değişiklikleri, yaşadığı çelişkileri görmenin en sağlam yolu da yazıların kendilerini takip etmektir. Yazıları takip etmenin bizi, otobiyografilerin, biyografilerin tanıklığını sorulayan nitelikli akademik çalışmaların okuru belirli temalarla (Sabiha Sertel vakasında, üç belirgin temayla) sınırlamasından kurtarması da cabası.¹⁴

Esat Âdil söz konusu olduğunda ortada zaten bir otobiyografi yoktur. Birkan'ın söylediklerinin yanı sıra karşılaşılabilecek sorunların başlıcası, üzeri-

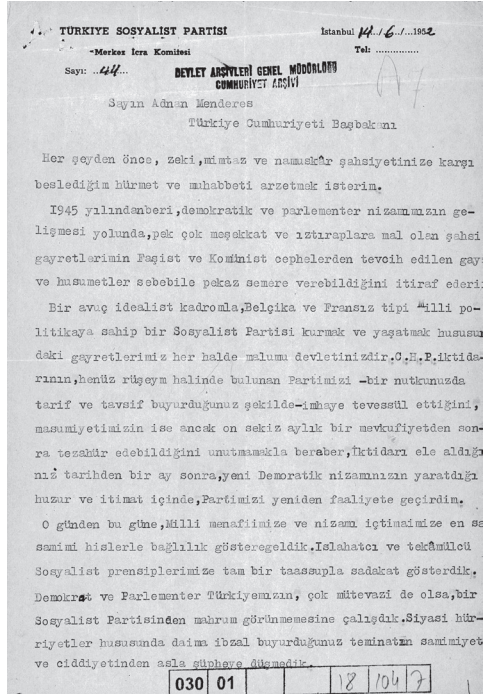
14 Birkan, "Sunuş: Sabiha Sertel: Mirası, Güncelliği", s. 14-19.

ne yazılanların, özellikle de sol tarihyazımında, çoğu dönemin TKP mensubu olan insanların kaleminden çıkmış anıları temel alması, daha da fenası halihazırda bunu yapmış ikincil bir kaynağa dayanması olabilir. Bu hususa ilgili olarak Cees Nooteboom'un meşhur deyişini anmakla yetineyim: "Hafıza, canının istediği yere kıvrılıp yatan bir köpek gibidir."¹⁵

TSP üzerine yapılmış aşağıdaki yorum üzerinden düşünelim.

Avrupa ülkelerindeki "komünist/sosyalist" çizgilerine benzer bir ayrım, Türkiye'de, ancak 1940'lardan sonra kendini gösterir gibi oldu ama bu da çok sürmedi. Bir savcı olan Esat Adil Müstecaplıoğlu 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu. Bu parti, TKP gibi Komintern'e bağlı olmayan (ama tutumlarında İkinci Enternasyonal partilerinden daha radikal olacakmış izlenimi veren) bir partiydi.¹⁶

Gerçekten böyle miydi? Yahut yukarıda andığım yakın tarihli monografilerden birinde TSP sosyal demokrat olarak anılıyor.¹⁷ Bu doğru mu? Bunun aksine bir başka monografi, parti organı *Gerçek*'e dayanarak bir üstteki alınıyla örtüşür bir yorum yapıyor:

Esat Adil, Türkiye Sosyalist Partisi'ne yönelik saldırılara karşı herhalde son çare olarak düşündüğü bu mektuptan üç gün sonra on üç partili ile birlikte tutuklanır, TSP'nin faaliyetine son verilir. 9. sayfadaki istihbarat raporu ve yukarıdaki mektubun metinleri için bkz. Cökmen, "Başbakanlık Bir Mektup: Demokrat Parti ve Sol", s. 395-396, 404-406. (Kaynak: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu 30-1-0-0, Kutu No 18, Dosya No 104, Gömlek No 7, 14.6.1952.)

15 Cees Nooteboom, *Rituals*, çev. Adrienne Dixon (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1983), s. 1.

16 Murat Belge, "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, cilt 8, der. Murat Gültekinil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), s. 32.

17 Akgöz, "Textures of Struggle: Worker Politicisation from the Shop Floor to the Trade Union", s. 278.

TSP'nin TSEKP'ye kıyasla daha ılımlı bir sosyalist parti olduğunu söylemek mümkündür. Ama partinin batıya yakın geleneksel sosyal demokrat tarzda bir parti olduğunu söylemek zordur. Nitekim TSP yayın organlarından *Gerçek* gazetesinde çıkan bir yazıda TSP kendini açıktan sınıf partisi olarak tanımlamakta ve TSP'nin “sosyal demokratlardan, burjuva ve küçük burjuva sosyalistlerden, radikal sosyalistlerden kolayca ayırt edilebileceği belirtilmektedir.”¹⁸

Yazıları takip etmek okuru monografilerin yaratabileceği kafa karışıklığını kurtaracaktır.

* * *

Mim Uykusuz'un kaleminden Esat Âdil
(Marko Paşa 6, 13 Ocak 1947).

Esat Âdil, 1904'de Balıkesir Bal-ya'ya bağlı Müstecap köyünde doğdu. Müderris, şair, müzisyen ve alim Müstecabizade Hafız Âdil Efendi'nin oğlu, mutlakiyet devrinin İzmir'de yetişen son şairlerinden Müstecabizade İsmet'in akrabası. İlk öğrenimini Balıkesir'de yaptı. Ticaret okumak üzere İstanbul'a gitti, tamamlamadan Balıkesir'e döndü. 1925'te Adliye Vekaleti hesabına okumak üzere Ankara Hukuk Fakültesi'ne girdi. Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'ni kurdu ve bu cemiyet ile Millî Türk Talebe Birliği Merkezi Büro reisliklerinde bulundu.

1928'de mezun oldu. Tayin edildiği Kemah Müddei Umumiliği yerine, kendi hesabına okumak üzere Brüksel Hukuk Fakültesi'ne gitti. Belçika Türk Talebe Cemiyeti Reisliği yaptı. Mezuniyetinin ardından 1932'de Balıkesir'e döndü. Aynı senenin sonunda Cumhuriyet Halk Partisi'ne kaydoldu. Balıkesir'de, Halkevi kuruculuğu ve reisliği, İdman Mıntıkası Müfettişliği ve İdman Yurdu Reisliği ile CHP Vilayet İdare Heyeti, Vilayet Daimi Encümeni ve Belediye azalığı yaptı. 1943'te yeniden seçilecek Balıkesir mebusluğu için CHP Genel Sekreterliği'ne müracaat etti. Devlet memuriyetinden istifa edene dek Kemah Müddei Umumiliği, Temyiz Mahkemesi Baş Müddei Umumi Muavinliği, Edirne Yeni Cezaevi Müdürlüğü, Bursa ve Kocaeli müddei umumi muavinliklerinde bulundu. 1946'da genel sekreterliğini üstlendiği TSP aynı sene

18 Aziz Çelik, “1947 Öncesinde Sendikacılık-Siyaset-Devlet İlişkileri”, *Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), s. 95-96.

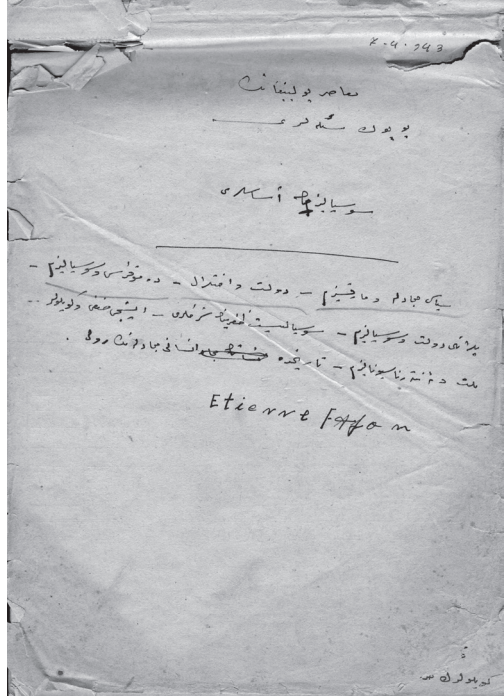
Esat Âdil'in notlarından.

"7-4-943 / muasır politikanın büyük meseleleri / sosyalizmin esasları / siyasi mücadele ve Marksizm - devlet ve ihtilal - demokrasi ve sosyalizm - planlı devlet ve sosyalizm - sosyalist [...] şartları - işçi sınıfı ve köylüler - millet [...] nasyonalizm - tarihte insani mücadelenin ruhu / Etienne Fajon."

Bu notta anılan, Esat Âdil'in Fransız Komünist Partisi merkez komitesi ve siyasi bürosunun üyesi, 1958-1974 arasında *L'Humanité*'nin yöneticiliğini yapacak Étienne Fajon'dan yapacağı üç çeviri, 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi yayını olarak basılacaktır. Esat Âdil diziyi ilk broşürde şu notla sunar:

"Bu eser 1938-1939 yılları arasında Paris İşçi Üniversitesi'nde verilmiş olan dokuz dersi ihtiva etmektedir. Biz her dersi ayrı bir broşür halinde yayınlamayayı faydalı bulduk. Partici arkadaşlarımız ve okuyucularımız bu dersleri dikkatle okuyup belledikleri takdirde marksizmin siyasi bünyesini çok iyi kavramış olmakla kalmıyacaklar, aynı zamanda asrın büyük politik meseleleri karşısındaki en doğru hareket tarzını kolaylıkla tayin edebilecekler, marksizmin siyasi karakteri üzerinde eksik ve yanlış bilgisi olanlar da bu suretle hatalı görüşlerini düzeltmiş olacaklardır."

Bkz. *Siyasî Mücadele ve Marksizm*, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 1 (İstanbul: Nam Basımevi, 1946), s. 2. Diğer iki broşür: *Devlet ve İnkılâp*, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 2 (İstanbul: Berksoy Basımevi, 1946) ve *Demokrasi ve Sosyalizm*, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 3 (İstanbul: Berksoy Basımevi, 1946).

içinde kapatılmış, 1948'de aklanmış ve Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesinin ardından 1950'de tekrar faaliyete geçmiştir. Esat Âdil, DP döneminde de kovuşturmaya uğrayan ve kapatılan TSP hakkındaki nihai beraat kararını göremeden 1958'de öldü.¹⁹

Esat Âdil'in 1923-1928 arasındaki ilk dönem yazıları Aydın Ayhan tarafından derlenmiş, yeni harflere çevrilerek üç bölüm olarak yayımlanmıştır. Bunlar arasında, Balıkesir'de yayımlanan *Zafer-i Millî*'de çıkan çok az sayı-

19 Bu bölüm ilk olarak *Modern Türkiye Siyasî Düşünce: Sol*, cilt 8, s. 940-947'de yayımlanmıştır. 1 Şubat 1943 tarihli Mebusluk Talebnamesi, Balıkesir İli İçin Mebusluk Talebinde Bulunanların Listesi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 10/2/1943, Dosya: 1. Büro, Fon Kodu: 490.1, Yer No: 291.1171.4; Karamame, T.C. Maliye Vekaleti Hukuk Müşavirliği, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 18/10/1935, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 99.34.14; Karamame 13258, T.C. Adliye Vekaleti Zatişleri Müdürlüğü, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 18/10/1935, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 143.38.4; Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi* (1886-1991), s. 324.

1941’de, Bursa Cezaevi’nde. Soldan: Hasan Tahsin Akıncı, Naci Sadullah Daniş, Nâzım Hikmet, Esat Âdil, Abidin Dino, cezaevi dışçısı. Bkz. Güney Özkılınç, *Yüzümde Nâzım İzi Var: Nâzım’ın Bursa’daki İnsanları* (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2012). Fotoğrafı kullanmamıza izin veren Güney Özkılınç ve Evrensel/Kor Kitap’a teşekkür ederiz. Fotoğraf dönemin Bursa Cezaevi Müdürü Hasan Tahsin Akıncı’nın ailesinin koleksiyonundadır. Nâzım Hikmet bu fotoğraftan 7 Mayıs 1941’de Kemal Tahir’e yazdığı mektubunda söz eder:

“Kemal kardeşim,

29.4.941 tarihli mektubuna cevaptır. Evvela havadisler: Naci Sadullah, Abidin, İmralı Asri Cezaevi müdürü Esat Âdil ziyaretime geldiler. Sana hep beraber çektiğimiz bir fotoğrafı yolluyorum. Naci’nin yanındaki bizim müdür Tahsin Beydir, benim yanımdaki Esat Âdil, Abidin’in yanındaki dışçımız. Sana ve müdürünüze çok çok selam ederler.”

(Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir’e Mapusaneden Mektuplar: Mektuplar 3* [İstanbul: Adam Yayınları, 1993 [1968]], s. 63.)

da yazıdan sadece biri Esat Âdil’in sonraki senelerde şekillenecek toplumsal kaygılarını ve siyasal eğilimini ele verir niteliktedir. I. Meclis’in kendini feshetmesinin ardından yapılacak seçimler öncesinde yazıldığı anlaşılan “Köylü” başlıklı bu yazıda, işgal altında sefil olan köylünün o gün de harap bir halde olduğu vurgulanmakta, köylünün saadetinin temini ve halkçılık mevhumlarının idrak edilebilmesi için yeni mebuslar bu hususta ibraz-ı faaliyete davet edilmektedir.²⁰

20 Aydın Ayhan, “Esad Âdil Müstecaphoğlu’nun İlk Yazıları”, *Yeni Haber*, 1994-1995. Dizi, Balıkesir’de yayımlanan *Yeni Haber* gazetesinin 27. yılına armağan olarak Ocak 1994’te yayımlanmaya başladı. Bu ilk bölüm, Esat Âdil’in Balıkesir’de yayımlanmış *Zafer-i Milli* gazetesinde 1923-1924 senelerinde çıkmış ilk şiir ve makalelerini içermektedir. Yayımlı Mayıs 1995’te başlayan ikinci bö-

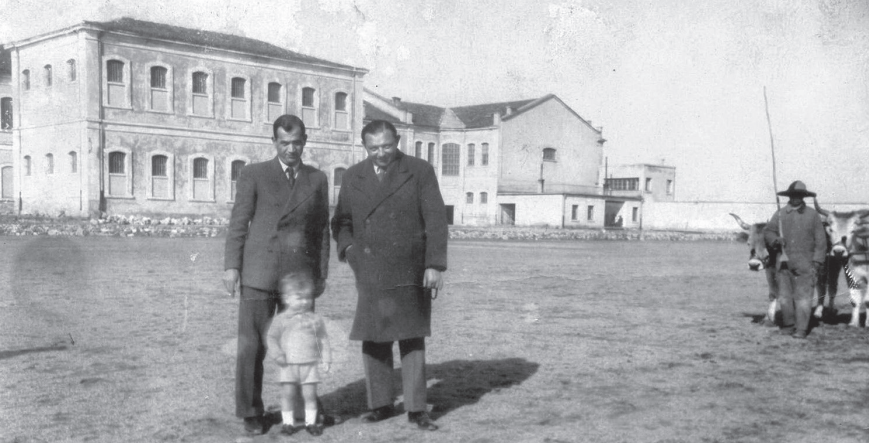

Esat Âdil, oğlu ve mahpuslarla İmrallı'da.

Esat Âdil, Ankara Hukuk Fakültesi'ne devam ettiği yıllarda Balıkesir'de yayımlanan *Çağlayan* ve *İrmak* dergileri içinde yer alır. Neşriyat müdürlüğünü üstlendiği *İrmak*'ta millet, mefkûre, mefkûre ihtiyacı, dil birliği, millî edebiyat konuları üzerinde duracaktır. Esat Âdil'in bu erken dönem yazıları, Kemalist halkçılığın etkisi altındadır. 15 Şubat-15 Kasım 1928 tarihleri arasında yayımlanan *İrmak*'ın hedefi, “edebî harsımızı faal kılabilmek ve millî edebiyatımızın teşekkül ve tekâmülüne hizmet etmek” olarak açıklanır. Esat Âdil, bunun için halk kültürünün kökenine yönelmek gerektiğini yazar; fakat, halk edebiyatını millî hars açısından divan edebiyatına tercih edenler safında yer almaz. Millî edebiyat, bunlar arasında bir tercih yapılarak değil, ikisinden de istifade edilerek oluşturulmalıdır. “Millî harsımıza müteallik anane, adet ve örflerimizi arayıp bulmak ve bilmek, bugün kısmen unutilan, kısmen terk edilen ve son devirlerini yaşayan mevzii veya umumî sanaimizin mahiyetini, vasıflarını, hususiyetlerini tespit etmek” derginin gayeleri arasındadır. Millî hars hazinelerinin “vatanımızdaki topluluğun ilmen tarifi sığar bir millet haline gelebilmesi için” gerekli olduğu görüşündedir.²¹

lüm, 1924-1926 senelerinde *Dilek* ve *Çağlayan* dergilerindeki şiir ve düzyazılarını, Eylül 1995'te yayımlanan üçüncü bölüm ise 1928 senesinde *İrmak* dergisinde yer alan yazıları bir araya getirir. Ayhan, “Esat Âdil Müstecaplıoğlu'nun İlk Yazıları”, 1. Bölüm, 15-16, *Yeni Haber*, 1994.

- 21 Ayhan, “Esat Âdil Müstecaplıoğlu'nun İlk Yazıları”, 3. Bölüm, *Yeni Haber*, 1995; Esat Âdil; “İntikâat: İddialar Eserler”, *İrmak*, 1 Haziran 1928; s. 6-7'den, Esat Âdil, “Muhasebe”, *İrmak*, 15 Mart 1928, s. 1-2'den, Esat Âdil, “Halk Bilgisi Derneği”, *İrmak*, 15 Nisan 1928, s. 1'den aktaran Ali Duyamaz, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Balıkesir Basınında Halk Edebiyatı ve Folklor Tartışmaları”, II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Balıkesir Üniversitesi, 31 Mayıs-2 Haziran 2000.

İmralı'da.

Harbiye Askeri Cezaevi, 1947. Ayaktakiler, soldan: İbrahim Topçuoğlu, Esat Âdil, Aram Pehlivan, Mehmet Bezin, Mustafa Börklüce, Osman Kuzeyli, Bahri Ateş, bir asker. Oturanlar, soldan: Tahir Ağralı, Hilmi Seyhan, Hürriyet Engint rk, Süleyman Taki, bilinmiyor.

Esat Âdil'in sol siyasal eğilimleri, sosyalizmle tanıştığı Brüksel yıllarından sonraki faaliyetlerinde ortaya çıkmaya başlar. CHP'ye kaydolduktan sonra Vilayet İdare Heyeti tarafından 11 Aralık 1932'de kurulan Balıkesir Halkevi'nin reisliğine seçilir. Halkevi adına aylık kültür mecmuası *Kaynak*'ı çıkar-maya başlar. *Kaynak*'ta Türk İnkılabı, hürriyet, ehliyetler üzerine yazacaktır. Asıl eleştirel tavrını "Cümhuriyet: Emeđe Hak Deđere Hürriyet Getirir" le-

Esat Âdil'in, Balıkesir Halkevi Reisi olduğu günlerden, 1934.

Esat Âdil
oğluyla birlikte,
1943.

jandıyla 1933 güzünde çıkarmaya başladığı *Savaş* gazetesinde sergiler. CHP içindeki konumuna rağmen, *Savaş*'ta yazdığı yazılarda parti politikalarını ve yöneticilerini şiddetle yermekten kaçınmaz.²²

1934'te, yıllar sonra Cumhuriyet döneminin son örgütlü grevi diyeceği, Balya maden işçilerinin grevini destekleyecektir. Maden şirketi hakkında hükümetin dikkatini çekmek üzere *Savaş*'ta yaptığı yayının yanı sıra gazetenin hasılatını grev sandığına yatacak, grev komitesinin 14 maddelik taleplerinin maden şirketine karşı CHP tarafından desteklenmesini sağlamak üzere parti il başkanının değişmesini sağlayacaktır. Balya'da grev komitesiyle görüşerek Balıkesir üzerine bir açlık yürüyüşü başlatır. Yürüyüş üzerine Balıkesir Valisi şirket temsilcilerine "işçi taleplerinin kabulü zarureti bir hükümet emri olarak" bildirir, 17 günlük grev böylelikle sona erer.²³

Esat Âdil, sadece Balya açlık yürüyüşündeki rolü nedeniyle değil, *Savaş*'ta yazdığı eğitim, toplumsal farklılaşma, İş Kanunu hakkındaki yazılarıyla da şimşekleri üzerine çekecektir. Halkçılığın halkın iktidar mevkiine fiilen ge-

22 19 Şubat 1933'te yayımlanmaya başlayan *Kaynak*'ın imtiyaz sahibi, CHP Balıkesir Vilayet İdare Heyeti Reisi ve Konya Milletvekili Tevfik Fikret'tir [Sulay]. Esat Âdil, Kasım 1934'e dek *Kaynak*'ın neşriyat müdürü olarak kalır. Derginin yayını 1949'a dek sürer, bkz. Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi*, s. 290-291.

23 Esat Âdil Müstecabi, "İşçi sınıfına pey sürenler", *Gerçek*, 5 Nisan 1950.

1940'lar, Esat Âdil solda.

1923 öncesinden, koltuktaki Esat Âdil.

tırılması olduğunu savunmakta, halkçılıkta eğitimin de bu ülküyü tahakkuk ettirecek olan halktan güzidelere yetiştiren bir sisteme bağlı olduğunu söylemektedir. Cumhuriyet'in eğitim sistemi, halkçı esaslardan mahrumdur; sokaklarda, dağ başlarında, köylerde tahsilden mahrum zekâlar sönüp gitmektedir. Eğitim köklü bir hamle ile mutlaka halkçılaştırılmalı, hakiki halk güzidelерinin yetişmesine imkân verilmelidir. Halkın en aşağı ve en yukarı tabakaları arasında başka hiçbir memlekette olmadığı kadar feci ve bariz bir duyuş ve yaşayış farkı vardır. Bir Macar köylüsü ile bir Macar münevveri arasında var olan müşterek bağlar ve düşünüş birliği, milli birlikle ilgili bir fikrin halka aşılmasındaki güçlükleri bertaraf etmekte; oysa Türkiye'de, Si-mav dağlarındaki bir köylü vatandaşla, bir Balıkesirli ve bir İstanbullu vatandaş arasında düşünüş, duyuş ve yaşayış bakımından hiçbir münasebet bulunmamaktadır. Kafa ile beden arasındaki ayrılık giderilmeli; köklü hamleler ile halk münevver vatandaş seviyesine yaklaştırılmalı; inkılâp ve Cumhuriyet, fikri ve maddî bir birlik arz etmesi gereken millete mal edilmelidir.²⁴

CHP'ye en ağır eleştirisini İş Kanunu üzerine yazdığı yazı ile yöneltir. Hükümet ve Meclis'in kanunu çıkarmakta gecikmesini ve tereddüdünü

24 Esat Âdil, "Halkçılıkta Maarif", *Savaş*, 6 Temmuz 1934; Müstecaphoğlu, "Savaşçı Gözile, Cumhuriyette Seviye", *Savaş*, 6 Temmuz 1934.

eleştirir, İktisat Vekilinin gün-
de 14 saat çalıştırılan ve her
türlü haktan mahrum tutulan
Türk işçisine borçlu olduğu-
nu yazar. İlköğretim mecburi-
yeti vardır, fakat şehirlerde 8
ila 14 yaş arası binlerce çocuk
en ağır hizmetlerde kullanıl-
maktadır. İş Kanunu'na dayan-
mayan bir İlköğretim Kanu-
nu'nun uygulanması mümkün
değildir. İşçilerin mukaddera-
tının toplum ve iktisatla olan
ilişkisi, herhalde sermayenin
ve patronun ilişkisinden daha
şiddetlidir.²⁵

Bu yayınlar üzerine Savaş ve başyazarı aleyhine Cumhuriyet Müddei Umumiliğince Matbuat Kanunu'nun 30. ve komünizm propagandasının sınırlarını çizen 40. maddeleri çerçevesinde dava açılır. Esat A. liginden ayrılacaktır.²⁶

Esat Âdil'in sınıf temelli eleştirileri *Tan*'da yazmaya başladığı dönemde belirginleşir. 1930'ların başında millî bütünlük adına eleştirdiği toplumsal farklılaşmayı, sınıf mücadelesi terimleriyle tartışmaya bu dönemde başlar. Çalışma Bakanlığı'nın iş hayatını düzenlemeye dönük çabaları çerçevesinde, Kemalizmin sınıfsız ve imtiyazsız cemiyet iddiasını eleştirir. Bakanlığın girişimlerini sınıf mücadelesini bertaraf etmeye yönelik afyonlu bir enjeksiyon olarak kınar. Emekçi halk kütlelerinin, kendi hak ve menfaatlerini hukuksal ve siyasal araçlarla koruma hürriyetinden kanunlarla mahrum edilmiş olduğunu açıkça yazacaktır.

1945'te Serteller'le birlikte yeni bir parti kurulması girişiminde yer alır. Kasım 1945'te, Hasan Tanrıkut, Aziz Nesin, Rasih Nuri İleri, Mehmet Ali Aybar, Sait Faik, Doğan Ruşenay, Behçet Atılğan, Fehmi Yazıcı, Mustafa Borklucce, Hüsamettin Özdoğu, Şerif Hulusi'nin de aralarında yer aldığı yazarların katkısını alacak *Gün* dergisini yayımlamaya başlar. Yeni parti girişimi *Görüş-*

Sosyalist Partisi üyelerinin dün ilk sorguları yapıldı

**Sorgu hâkimi partinin faaliyetten men-
ine ve sanıkların tevkifine karar verdi**

Büyük hava ve deniz manevraları

Atlantik Paktı devletlerine mensubu 250 harb gemisi Şimal Denizinde manevralara başladı

Londra 18 (a.s.) — (afp) İkinci Dünya Harbindenberi yapılacak büyük deniz ve hava manevralarına, bu sabah Mavi denizi, Şimali denizi, Doğu Atlantikte başlanacaktır.

Manevralara, Atlantik Paktı devletlerine mensup 250 harb gemisi ve 400 av ve bombardıman uçağı katılmaktadır. Manevralara deniz ve havada sekiz gün devam edilecektir.

— Ankara, 26. 6. 1938. —

— 1978, 1979, 1980, 1981, 1982 —

Şehirde susuzluk sıkıntısı

On güne kadar yağmur yağmadığı takdirde Anadolu sahiline verilen su miktarı azaltılacak.

Her sene bu mevsimde bağış-
terem susurluk derdi bu sene ge-
ne Anadolu yakasını tehdide bağ-
lamıştır. On güne kadar yağmur
yağmadığı takdirde geyrim Anado-
lu yakasını susurlukla tehdit eder.

bu sahniye verdim su ya azaltin
cak ve yahud Kadıköy ile Üsküdar
arasında minavebe usulü tatbiki
edilecektir. Bu hususta dün ken-
dimize gösterdiğiniz Belediye Su-
lar İdaresi Genel Müdürü Cahid
Cemal bizi muharririmize 414 124

e— Yağmursuzluk Elmah bara
indaki su miktarını azaltmaktadır.
Nihayet en, en bes gün zarfında

Sankılar çelso arasında kararı beklerlerken

Sanıklar adliyeye götürülürlerken

Türkiye Sosyalist Partisi Mareci
ve Üyelerinden 15 kişiden evlerini
başkan yapılarak lüzumlu evrakın
toplantırıldığını ve bunlardan en

Zam

Ankara 18 (Telefonla). — Milli Kurumlar kanununun kiralara dair 30 maddesinin tadilı hakkında kindaki kararın etkili Adalet Komisyonunda görüşülmektedir. İşleri komisyonu başkanlığı gibi kurulların bütçütün serbest bırakılması uygun görülmüştür. Adalet komisyonu ise 1939 yılındaki maddeyi kiralama yüzde yüz, ticaret hane kiralama yüzde iki yüz zam yapılmasını esas ilâlarla kabul etmiştir.

**Celâl Bayar dün
Mecliste meşgul oldu**

Ankara 18 (Telefonla) — Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, bugün öğleden sonra Meclise gelerek dalrelerinde

Ankara 18 (Telefona) — Cumhurbaşkanı Celâl Bayar bu gece Muammer Karaca tiyatrosunu şereflendirmiş ve sanatçıları tebrik etmiştir.

misir.

Yeni romanımız

YESİ!

Yeni romanımız

YAZAM Hugh Walpole

Bu kuvvetli eseri pek yakında
«Cumhuriyet» te bulacaksınız

Mahkeme koridorlarında. (Kaynak: *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1952.)

25 Esat Âdil, "Savaşçı Gözile, İş Kanunu", *Savaş*, 11 Temmuz 1934.

26 *Savaş*, 23 Temmuz, 20 ve 22 Ağustos 1934, 23 Teşrinievvel 1934.

Au cours de notre enquête sur les partis qui vont s'affronter aux prochaines élections, nous avons voulu prendre contact d'abord avec les extrêmes.

Après avoir assisté au Congrès du Parti de la Nation et interviewé le chef du Parti du Relèvement National, nous avons rencontré le Président du Parti Socialiste de Turquie, Me Esad Adil Müstejebi.

Ce parti créé en 1946, avait subi le même sort en décembre 1946 que tous les partis de gauche : l'état de siège les a dissous et a traduit leurs membres devant le tribunal sous l'inculpation de reconstituer sous un camouflage, le parti communiste interdit. Après procès par devant la Cour des Pénalités lourdes d'Istanbul M. Esad Adil et ses camarades furent lavés de cette accusation. Après confirmation de l'acquittement par la Cour de Cassation, leur journal, « Gertçek », recommença à paraître et le parti socialiste turc fut autorisé légalement à rouvrir ses portes.

Les dirigeants du P.S.T. doivent réunir très prochainement un Congrès et aviseront officiellement le gouvernement de l'entrée de leur parti dans l'arène politique.

L'avocat Müstejebi, son président, est un ancien magistrat. Il a été procureur de la République puis directeur de la prison modèle de l'île d'Itrahli. Nous lui demandons si lui et ses camarades comptent participer aux élections en tant que parti :

De la prison à la tribune

— Je pourrai vous répondre après la réunion du Congrès. Vous savez que notre parti avait été fermé par l'état de siège, tandis que

En suivant la campagne électorale

Un entretien avec le Président du Parti Socialiste Turc (Suite de l'enquête de nos envoyés spéciaux)

nous nous étions défilés à la Cour Martiale, puis à la Cour pénale.

Nous avons attendu en prison la fin du procès qui se termina par un acquittement. On a vu que l'accusation était dénuée de base. Dans tous les pays il existe des partis socialistes, et parfois ils sont en lutte avec les communistes.

Nous cherchons actuellement un local convenable ; aussitôt nous reprendrons notre activité officielle, après en avoir avisé selon la loi, le gouvernement. Tous nos anciens membres nous ont fait connaître leur ralliement.

Combien de sections aviez-vous ?

— Notre parti, qui a pour centre Istanbul avait créé des filiales à Ankara, à Samsoun et à Izmir. D'autres filiales en province étaient sur le point de se créer lorsque l'on a dissous le parti. Il s'agissait d'une confusion ; un parti de gauche, le Parti Travailleuse et Paysan du Dr Chéfik Hüsnü, comptait parmi ses membres d'anciens communistes. Ils se sont livrés à une action clandestine de militants, et nous avons subi par contre-coup, les conséquences judiciaires. Mais on a fini par constater que notre parti était essentiellement légal et que nous n'avions rien à voir avec l'idéologie communiste.

Notre but et les articles de notre programme sont clairs et évidents. Nous voulons que chaque citoyen possède son bien tandis que les communistes ne reconnaissent pas la

propriété.

— Combien de membres votre parti comptait-il lorsqu'il fut dissous ?

— A Istanbul seulement en quelques mois nous avions groupé un grand nombre de syndicats et 3.400 adhérents. Nous en étions encore à notre début.

— Quelles classes sociales représentez-vous ?

— Notre parti diffère des autres partis existants dans le pays par le fait qu'il représente une classe de la population ; celle des travailleurs tandis que les partis créés en Turquie ces dernières années déclarent grouper les citoyens sans distinction de classe. Ils n'ont ni programme défini, ni but. Rien que des noms, des personnalités. Enlevez ces personnalités et ces partis ne représenteront plus rien. Le parti socialiste de Turquie a un programme défini, un but tracé, ce n'est pas un parti de personnalités mais d'action.

En démocratie il est difficile à un parti de défendre des intérêts opposés qui sont en lutte constante. — Mais en Amérique, il existe des partis qui représentent plusieurs classes ?

— Plusieurs classes d'une même catégorie peut-être... mais toutes les classes de la société c'est impossible. D'ailleurs aux USA il se formera dans un proche avenir un parti socialiste puissant comme les travailleurs en Angleterre. C'est la force des choses qui le veut.

Le parti socialiste de Turquie

groupe :

- 1) Dans les villes :
 - 2) les ouvriers,
 - 3) les petits artisans,
 - 3) les intellectuels progressistes.
- Dans les campagnes :
- 1) les villageois,
 - 2) les travailleurs de la terre,
 - 3) les possesseurs de petites terres (ingut).

La Société actuelle nous présente deux catégories : ceux qui possèdent des propriétés et ceux qui n'en possèdent pas. Or notre but est de mettre fin à cet état de chose en travaillant à ce que tout le monde soit propriétaire, tout en nous opposant à l'utilisation de la propriété pour un revenu sans travail.

— Que pensez-vous de l'Etatisme ?

— Si l'Etatisme est appliqué au bénéfice du peuple, nous en sommes partisans. Chez nous l'Etatisme est un capitalisme d'Etat qui est en concurrence avec le capital privé. Dans le cas où le parti socialiste viendrait au pouvoir cet étatisme serait remplacé par une nationalisation.

Nous appuyons le développement du petit capital et du petit artisanat qui ne vit pas aux dépens d'autrui. Nous admettons le système des coopératives. Notre mesure en toute chose est de savoir s'il y a exploitation du travail d'autrui ou non.

— Avant de quitter notre interlocuteur nous lui demandons si aux prochaines élections il se présentera comme candidat.

— Si nous ne nous présentons pas en tant que parti, je compte effectivement me présenter comme candidat indépendant, nous dit M. Esad Adil.

DP'yi iktidara taşıyan 14 Mayıs 1950 seçimlerinden önce İstanbul partilerle görüşür. Esat Adil'le yaptıkları görüşmeyi "Önümüzdeki seçimlerde çarpışacak olan partiler arasında açmış olduğumuz anket dolayısıyla evvelâ müfrit cenahı teşkil edenlerle temasa giriştik," diyerek sunarlar. Türkçesi bu kitabın 550-552. sayfalarında. Kaynak: *Istanbul: Quotidien du Soir Politique et Littéraire*, 7 Nisan 1950.

ler dergisi yayımlandıktan sonra tertip edilen Tan Baskını ile bertaraf edilince, Mayıs 1946'da çok partili dönemin ilk sosyalist partisi olan TSP'nin kuruculuğunu yapar ve genel sekreterliğini üstlenir.

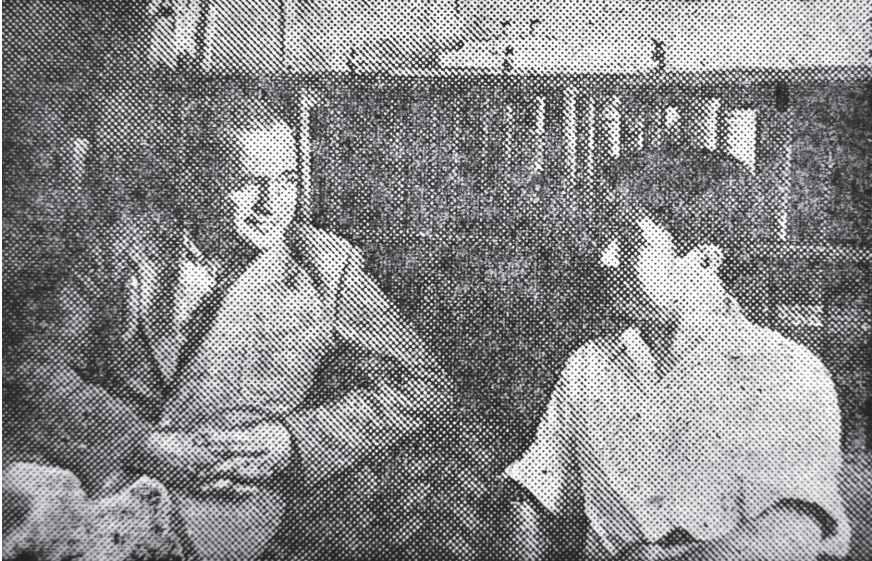
Cumhuriyeti tam bir halk devleti haline getirme amacı güden TSP'nin ana ilkeleri, demokrathlık; toplumsal ve iktisadi adaletsizliği ortadan kaldırmak, emek ve yetenekleri değerlendirmek üzere sosyalistlik; ülke, dil, iktisadi hayat, kültür ve anane beraberliğinin siyasal ve iktisadi tam bir hürriyet ve bağımsızlıkla devamını sağlamak üzere milliyetçilik; hür, emperyalist ve istismarcı tecavüzlere karşı bağımsız fakat dayanışma içinde milletlerden oluşan bir dünya düzeni kurulması için beynelmilecilik; barışçılık ve laiklik olarak tarif edilir. Parti, iktisadi ve içtimai durumu ne olursa olsun demokratça ve sosyalistçe bir düşünüş sistemine bağlı bütün aydınlarla, özellikle işçi, köylü, sanatkâr ve küçük sanatkâr ve küçük esnafın hayat ve menfaat beraberliğini temsil etmektedir.

TSP'nin parti programında belirgin olan millî ve bağımsız kimliği, Gün ve partinin yayın organı *Gerçek* gazetesinde yapılan yayınlarla da vurgulanır.

Sosyalizm milli bir mesele olarak görülür. Esat Âdil, TSP'nin Türkiye'nin özgüllüklerini göz önüne alarak sosyalizmi münhasıran bir işçi hareketi olarak algılamadığını ısrarla belirtecektir. İşçi sınıfı, köylü ve küçük burjuvazinin inkılâpçı bir önderidir. Toplumsal mücadelenin itici gücü işçi sınıfıdır. Ancak işçi sınıfı ile köylüler arasında bir düşünce ve mücadele bağının kurulması şarttır. Parti bu üç esaslı halk kütlesini iktisadi ve toplumsal olarak birbirine bağlamak davasını güdecektir.

Esat Âdil, sosyalist kimliğine rağmen, TKP geleneğinden gelen bir siyasetçi değildir. Dönemin tanıklarından Abidin Nesimi, Esat Âdil'i Türkiye'de sosyalist siyasetin bağımsız isimleri arasında sayar. Ne var ki o dönemde TKP'nin içeriden ve dışarıdan kendisine yönelttiği eleştiriler çok şiddetli olmuştur. Belki TKP'nin kendine yönelik tavrının da etkisiyle; fakat daha ziyade, yurtsever, yerli, bu topraklara özgü sosyalizm anlayışı, TSP'nin DP iktidarında da yoğun baskılara maruz kalmasıyla birleşince, Esat Âdil'in 1950'lerin ilk yıllarındaki birtakım yazılarında anti-komünist bir eğilim ortaya çıkacaktır.

Gerçekten, Esat Âdil'in erken dönem yazılarında olduğu gibi, artık siyaseten olgunlaştığı 1945'ten sonraki yazdıklarında da tekrar eden temalardan biri yurtseverlik olmuştur. Ancak, onun Türkiye solu içinde belirleyici niteliği olan Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışı, arayışı, basitçe bu yurtseverliğin, hele hele milliyetçiliğin izdüşümü olarak algılanmamalı. Zira beynelmilelciliğe karşı değildir, bağımsızlığa düşkündür. TSP kurulduktan sonra, sosyalizm anlayışını açıkladığı birçok yazısında, sıklıkla Britanya'daki top-

Aziz Nesin'in Esat Âdil'le yaptığı söyleşiden (Kaynak: *Başdan* 2, 17 Temmuz 1948).

lumsal yapıya dayanan İşçi Partisi'yle, Türkiye'deki toplumsal yapıyı ve TSP programını kıyaslayarak Türkiye'de köylülüğün durumuna işaret eder. İşçi sınıfının önemini teslim etmekle birlikte, Türkiye'nin kendine özgü toplumsal koşullarını dikkate almayan bir sosyalizm anlayışının uygulanabilir olmayacağını savunmuştur. Avrupa'da Avrokomünizmin filizlenmeye başladığı dönemde, Türkiye'de Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmden farklı bir sosyalizmin var olabileceğini söyleyen ilk yazıların Esat Âdil ve çevresince kaleme alındığı unutulmamalı.

* * *

TSP üzerine yüksek lisans tezim için çalışmıştım. İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünyada Türkiye yeniden şekillenirken rejimin sola, sınıf siyasetine karşı tavrını, genel olarak hedeflediği çok partili yeni sistemin niteliğini incelemek için uygun bir araç sunuyordu. İlğim bununla sınırlı kalmadı. İlerleyen yıllarda Esat Âdil'in yazdığı herhalde hemen hemen her şeyi okudum. Çok şey öğrendim. Eksiklerin, erişemediklerimin peşine düştüm, biriktirdim.

Yazıları tematik olarak sınıflandırmak yerine, dönemsel olarak takip edilebilmeleri için bütünlüklerini yayın organlarına göre koruyarak kronolojik biçimde sıraladım. Okur, herhangi bir yayın organı içinde belirli bir üst başlığa/imzaya ait yazıların ayrıca kendi içinde sıralandığını fark edecektir. Okumayı kolaylaştıracak müdahaleler haricinde yazıların özgün dillerine dokunmadım.

Bu kısa sunuşa Esat Âdil'in yakın dostu ve yoldaşı Aziz Nesin'in sitemi ve öngörüsüyle başlamıştık. Cemil Meriç de Nesin'e benzer bir biçimde Esat Âdil'in Türk düşünce tarihinde yerine oturtulmadığını ne makalelerinin toplandığını ne de aksiyonunun değerlendirildiğini söylüyordu.²⁷ Bu derlemenin Meriç'in örtülü dileğinin yerine gelmesi, Nesin'in öngörüsünün haklı çıkması için bir ilgi uyandırmasını umuyorum.

Esat Âdil'in ve onunla aynı toprağın, benzer düşüncelerin insanı babam Bahri Gökmen'in değerli anılarına.

Bornova, Şubat 2026

27 Cemil Meriç, *Jurnal 2* (1966-83), der. M. A. Meriç (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), s. 193-194.